

STRATIGRAFIA HISTRIEI ROMANE TIRZII ÎN LUMINA SĂPĂTURILOR DIN 1969 ȘI 1970 ÎN SECTORUL CENTRAL.

Fondația milesiană de pe malul lacului Sinoe, face din 1914 obiectul unor intense cercetări arheologice, mult amplificate după anul 1949 de cînd, grație unei noi viziuni — de înțelegere mai profundă a întregului complex histrian — istoria agitată a vechii colonii începe să fie tot mai bine cunoscută. Cu toate acestea, nu puține sînt semnele de întrebare pe care le ridică încă orașul greco-roman pe toată întinderea sa și lucrul este desigur direct proporțional cu diversificarea cercetărilor, atît din punct de vedere topografic cît și cronologic.

Pentru rezolvarea unora din aceste probleme, conducerea șantierului a decis, în anul 1969, deschiderea unui nou sector în cetate, denumit convențional Sectorul Central, în care săpăturile urmau să fie efectuate în colaborare cu Muzeul din Constanța.

Înainte de a trece la prezentarea rezultatelor obținute în săpătura din cei doi ani sînt necesare cîteva precizări referitoare la metoda de săpătură întrebuintată. Odată delimitat sectorul, care se întinde între edificiul comercial (*tabernae*) și basilica de vis-à-vis de turnul mare al incintei tîrzii la vest și sectorul Domus la est, între piața mare la nord și strada dintre terme în sectorul Domus la sud, am socotit necesar să efectuăm o secțiune în cruce pe întreaga porțiune încredințată spre cercetare. Aceasta nu numai pentru că orice obiectiv arheologic, mai mult sau mai puțin cunoscut, trebuie mai întîi secționat, atît pentru asigurarea stratigrafiei cît și pentruca pe baza acestora să se poată trece la degajarea în suprafață. Spunem nu numai din acest motiv deoarece situația specială de la Histria impune în mod obligatoriu o asemenea metodă. Este vorba mai întîi de necesitatea verificării stratigrafiei cetății în general. Apoi de faptul că noțiunea de ultim nivel are mai multe accepții și că odată în plus, chiar dacă ar fi să ne propunem doar degajarea lui, ar fi necesară o secțiune. Pentrucă, devansînd pentru moment ordinea pe care ne-am propus-o, prin ultimul nivel s-a înțeles în majoritatea cazurilor nivelul de secol VI e.n., mai exact prima jumătate a acestuia, adică nivelul la care pot fi surprinse con-

strucții solide cu pavaje vizibile. Dar cercetări mai noi au precizat că în accepția științifică a cuvîntului, ultimul nivel este departe de a avea acest aspect, el fiind în fapt al treilea de peste așa-zisul ultim nivel. Realul ultim nivel este pe de altă parte sporadic, ceea ce implică dificultatea surprinderii lui în suprafață deoarece, din pricina denivelărilor terenului, el se poate afla uneori la aceeași adîncime cu penultimul nivel, situație care nu poate fi controlată decît printr-un profil martor. Aceasta pentru a nu mai pomeni de faptul că însuși nivelul de secol VI e.n. prezintă constant două faze, de bună calitate, și că există deci riscul pe de o parte de a considera săpătura finită atunci cînd se atinge doar a doua fază, pe de alta de a nu reuși să se individualizeze nivelul din prima jumătate a aceluiași secol dacă cercetarea nu avansează în profunzime, detașîndu-l de nivelele anterioare din punct de vedere cronologic. Ajungem astfel la al treilea argument al necesității secțiunilor de control: fără un sondaj în profunzime nu se poate afirma dacă o clădire a fost construită sau doar refolosită la un moment dat.

Pe lângă metoda de principiu aplicată, socotim necesar să prezentăm aici și modalitatea concretă în care am înțeles să facem săpătura. Am trasat așadar pe zona încredințată nouă spre cercetare, delimitată cum s-a mai spus de obiective arheologice ferme, clădiri la est și vest, străzi la nord și sud, o secțiune est-vest, la mijlocul distanței dintre cele două străzi, lungă de 89 m (A) și o alta nord-sud, aproximativ pe mijlocul secțiunii A, lungă de 63 m (B), totalizînd deci 152 m de profil. Întinderea mare a săpăturii, care poate să surprindă la prima vedere, se întemeiază pe o lungă experiență după care sondejele mici — și cu atît mai mult suprafețele — riscă să prezinte situații trunchiate, insuficiente pentru înțelegerea generală a unui sector. Dacă adăugăm la aceasta că scopul săpăturii noastre nu era doar acela de a degaja o anumită zonă pentru a o pune în valoare din punct de vedere muzeistic ci de a verifica stratigrafia cetății în general, ceea ce nu se poate realiza decît din loc în loc, în funcție de monumentele întîlnite la diverse nivele, rezultă cu claritate că metoda secțiunilor lungi este nu numai adecvată ci obligatorie.

LEGENDA

Strat vegetală		<i>N_I</i>		<i>N_V</i>	
Podul lut		<i>N_{II}</i>		<i>N_{VI}</i>	
Ansură, chirpic		<i>N_{III}</i>		<i>N_{VII}</i>	
Pietre		<i>N_{IV}</i>		<i>N_{VIII}</i>	
Mortar					
Ceramică					

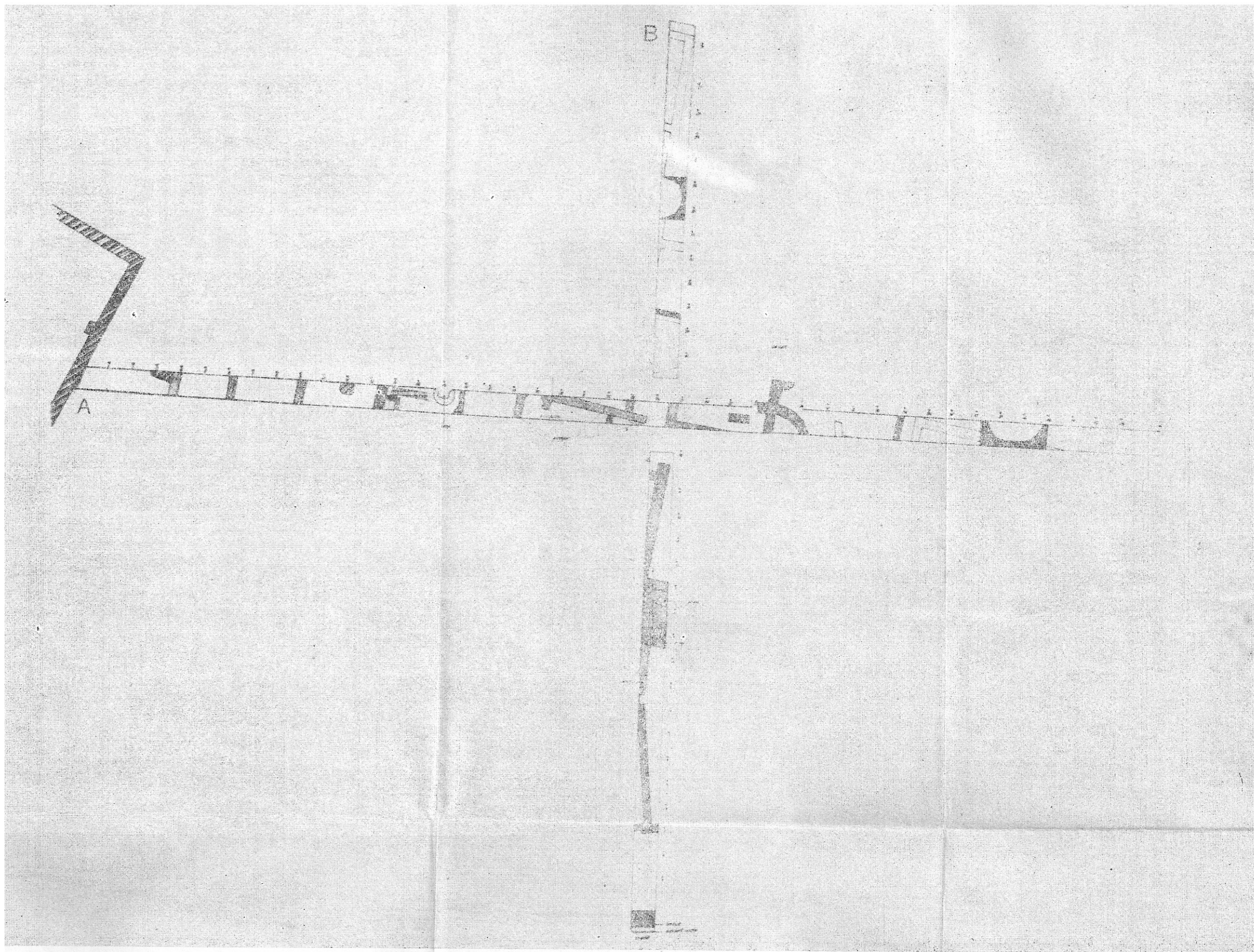

Fig. 1. Histria. Planul sectorului Central. Scara : 1 m = 3 mm.

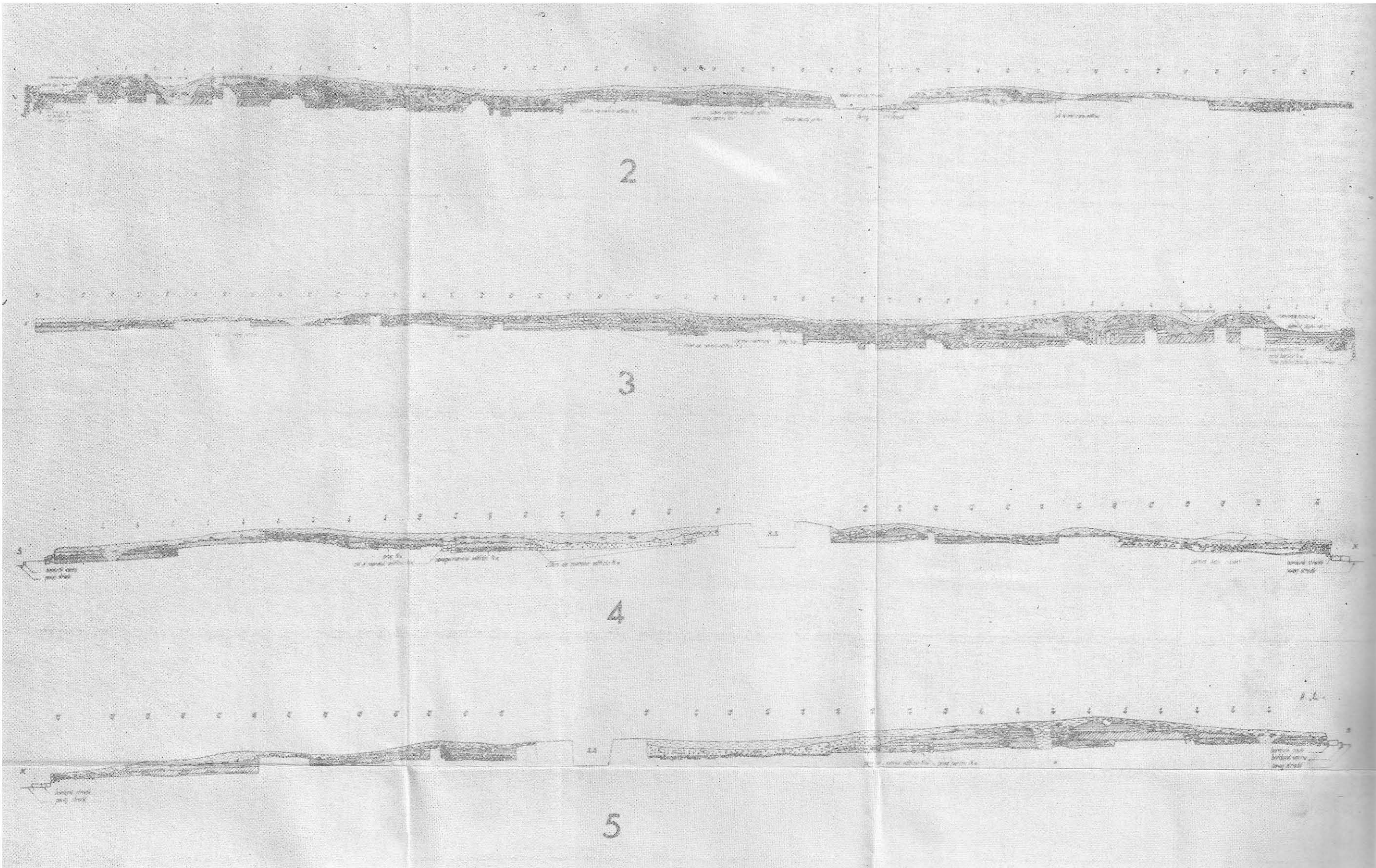

Fig. 2—3. Secțiunea A. Profilele de Nord și Sud. Scara : 1 m = 4 mm.
 Fig. 4—5. Secțiunea B. Profilele de Vest și Est. Scara : 1 m = 5 mm.

În strînsă legătură cu cele discutate pînă acum se cuvine să precizăm că în concepția noastră, o secțiune nu înseamnă, sub nici o formă, distrugerea monumentelor, numai pentru a avea o secțiune integrală. Edificiile, ca de altfel orice construcție, fie ea oricît de puțin aspectuoasă, trebuiesc păstrate nu numai pentru că ele vor forma obiectul cercetării în continuare, ci pentru că însuși profilul trebuie să le illustreze ca atare. Ne referim la faptul că în orice cetate, și cu atît mai mult la Histria, unde, în decursul a patrusprezece secole de existență straturile au fost deseori răscolite, numai un acord perfect între plan și profil poate oferi cheia înțelegerii situațiilor din teren. Afirmația — care poate să pară un truism — își recapătă adevărata ei valoare dacă ținem cont de starea precară a celor mai multe dintre construcții, de faptul că de multe ori podelele sînt distruse de intervenții ulterioare, în fine de faptul că în special ultimele nivele, aflate — cum se va vedea în continuare — la o foarte mică adîncime, sînt greu de surprins în profil, iar practica podelelor confecționate din lut curat este treptat abandonată în favoarea celor ce necesitau doar o simplă băătorire a pămîntului, întărită eventual cu pietriș.

După această introducere vom încerca să prezentăm rezultatele obținute în cei doi ani de săpătură pe nivele, metodă de expunere impusă de caracterul de sondaj al cercetării efectuate, caracter determinant pe de altă parte și în ceea ce privește trîinicia concluziilor noastre, pentru a căror confirmare va trebui să așteptăm rezultatele săpăturii în suprafață¹

Primul nivel, N I, se află, cum s-a mai spus, imediat sub stratul vegetal și el este reprezentat fie prin nivelarea dărîmăturilor nivelului precedent, N II, așa cum se întîmplă în cele mai multe locuri², fie avînd propria sa dărîmătură, ca de pildă pe o suprafață considera-

¹ Nu este în intenția noastră amplificarea aparatului critic cu bibliografia tuturor problemelor pe care le ridică săpătura efectuată în cei doi ani. De aceea ne vom mulțumi să indicăm bibliografia fundamentală, în care primul loc îl deține desigur volumul colectiv *Histria*, I, București, 1954 și în special capitolele referitoare la săpăturile din cetatea romano-bizantină aparținînd lui Em. Condurachi, Gr. Florescu și I. Stoian. Ulterior au mai apărut studiile lui Em. Condurachi, *Histria à l'époque du Bas-Empire d'après les dernières fouilles archéologiques*, în *Dacia*, N.S., I, 1957, pp. 245—263; H. Nubar, *Monede bizantine de la începutul secolului al VII-lea și sfîrșitul cetății Histria*, în S.C.N., III, 1960, pp. 183—195; A. Petre, *Quelques données archéologiques concernant la continuité de la population et de la culture romano-byzantine dans la Scythie Mineure aux VIe et VIIe siècles de n.è.*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, pp. 317—353.

² Vezi, cu excepția situației din carourile 3—4 ilustrată în fig. 3, atît pe profilul de nord cît și cel de sud al secțiunii A (fig. 2—3) aproximativ din dreptul caroului 15 și pînă în dreptul carourilor 21—22, apoi după o întrerupere, de la caroul 26 pe profilul de nord, de la caroul 36 pe cel de sud și cu o mică întrerupere, pînă la capătul de est al secțiunii A, cum dărîmătura nivelului II, nivelată, putea servi ca nivel de călcare pentru primul moment întîlnit în săpătura noastră. Tot astfel în secțiunea B, cu excepția intervenției dintre carourile 11—18, situația poate fi considerată generală, cu deosebire că pe profilul de vest (fig. 4) ea începe încă din caroul 1., în timp ce pe cel de est (fig. 5) ea nu poate fi constatată decît cu începere din caroul 3.

bilă în zona unde se întilnesc cele două secțiuni³. Situații deosebite, după cum se înțelege, și dacă pentru cel de-al doilea aspect putem afirma că el reprezintă un nivel real de locuire, în primul caz vor fi necesare încă unele cercetări de suprafață. Problema este deosebit de importantă deoarece ea revine la aceea, plină de implicații, a caracterului sporadic al ultimului nivel și deci a aspectului Histriei în ultima ei fază de existență.

Strîns legată de acest al doilea punct se arată a fi și caracterul locuirii din acest ultim nivel — altfel spus a calității podelelor, zidurilor, construcțiilor și deci a caracterului urban sau nu al așezării din acest moment. Atît cît ne permite săpătura din acești doi ani se poate afirma că podelele nu mai au puritatea acelor din nivelele precedente, ele fiind în fapt o simplă bătătorire a pămîntului, iar în ceea ce privește locuințele este cert că în acest moment se reutilizează cele mai multe din locuințele anterioare⁴.

În două locuri din segmentele de secțiune efectuate în 1970 s-au putut însă constata aglomerări de pietre ce par să fi reprezentat construcții circulare, așa cum se mai cunosc cîteva în Histria, și care aparțin desigur ultimului nivel⁵. Ținînd cont de caracterul sporadic al acestuia, de calitatea podelelor, de faptul că construcțiile-i proprii nu par a avea un caracter deosebit ci dimpotrivă, în fine de ipotetica ignorare a rețelei stradele mai vechi — cel puțin în stadiul actual al săpăturii — putem afirma că locuirea din acest moment pare a reflecta decadența urbanistică de la sfîrșitul Histriei. Nu se poate preciza în schimb în ce măsură abandonarea acestui nivel de locuire a avut loc ca urmare a unui atac, urmele de incendiu lipsind pînă în prezent. Datarea acestui nivel continuă să rămînă sub semnul incertitudinii și dacă ceramica, asupra căreia anunțăm că se va reveni în studii speciale, nu se deosebește esențial de aceea din nivelele precedente, monedele care să depășească *terminus-ul postquem* indicat de cele din

³ Pe profilul de nord al secțiunii A (fig. 2) nivelul I cu propria sa dărîmătură a putut fi reperat între carourile 23—25, în timp ce pe cel de sud (fig. 3), între carourile 22—34 și pe o mică porțiune în carourile 38—39. Nu am putut constata nicăieri această situație în secțiunea B.

⁴ Vezi în general încercarea de datare a construcțiilor ilustrată în fig. 1. Atragem atenția că această datare se referă la momentul de construcție al respectivelor edificii, indiferent de nivelele ce s-au adosat ulterior acestora, altfel spus indiferent de durata în timp a monumentelor. Printre situațiile în care ultimul nivel utilizează construcții anterioare, putem cita, pe profilul de nord al secțiunii A, zidurile din carourile 23, 25 și eventual pe cel din carourile 42—43; și pe cel de sud, probabil cel din caroul 4, sigur o parte doar a zidului marelui clădiri în caroul 25, apoi pe cele din carourile 29, 33 și 34. În secțiunea B lucrul poate fi constatat, pe profilul de vest, în carourile 1, 6—8, eventual 11, 21, dacă nu cumva aici e vorba de un zid propriu, 24 și 31, iar pe cel de est în carourile 9, încă ipotetic în 19 unde, ca și în 21, situație similară cu cea de pe profilul paralel, poate fi vorba de ziduri construite în acest moment, 24 și 31. Cum e ușor de observat, paralelismul situațiilor dintre profilelelor două secțiuni nu este întotdeauna perfect, ceea ce ne-a făcut să le prezentăm separat chiar dacă ele reprezintă uneori același complex.

⁵ Cf. fig. 1. Este vorba de construcțiile din secțiunea A, carourile 38—40, iar în secțiunea B, carourile 25—26. Menționăm că în interiorul lor s-au găsit podele de lut curat indicînd clar că e vorba de resturi ale unor locuințe.

nivelele anterioare lipsind pînă în prezent. Menționăm atît pentru acest nivel cît și în general, că nu am luat în considerație în raportul de față decît monedele găsite în situații stratigrafice clare și, pe de altă parte, numai pe acelea care depășesc limita cronologică indicată de monedele din nivelul precedent, singura modalitate de a opera, după părerea noastră, prudent cu materialul numismatic⁶. Tot ceea ce se poate afirma în aceste condiții este că primul nivel (N I) ca de altfel și al doilea (N II) sînt posterioare anului 592/593 e.n., dată indicată de ultima monedă din N III. Ce anume distanță va fi separat pe N I și N II de N III; altfel spus cît intră aceste două nivele în secolul VII e.n., nu o putem încă afirma pe datele obținute în săpătura noastră dar este cert că, fie și numai pe baza slabelor indicii ce ne stau la dispoziție, o prelungire a vieții Histriei, indiferent în ce forme, în plin secol VII e.n., este departe de a fi exclusă. Un singur lucru ar mai fi de adăugat și anume descoperirea unui mormînt a cărui groapă perfora nivelul I. Datarea lui, neasigurată de inventar, nu poate fi deci decît relativă și anume ulterioară datei pe care ar fi s-o atribuim lui N I⁷.

Nivelul al doilea (N II) prezintă din mai multe puncte de vedere asemănări cu primul. El se află uneori direct sub stratul vegetal, acolo unde lipsește N I, dărîmătura lui fiind însă frecvent surprinsă, ceea ce nu lasă nici o îndoială asupra continuității lui. Chiar acolo unde aceasta lipsește, dărîmătura lui N III este nivelată și avem desule indicii să credem că în acest moment s-a locuit pe întreaga suprafață a cetății, judecînd cel puțin după datele oferite de secțiunea noastră⁸. Asemănător uneori și ca tip de confecționare a podelelor cu precedentul, acest nivel utilizează de asemenea cele mai multe din zidurile anterioare⁹. Dacă nu putem afirma încă cu precizie ce

⁶ Prezentarea exhaustivă a materialului numismatic recoltat în cei doi ani se găsește la Gh. Poenaru Bordea (în volumul de față, pp. 319—337.).

⁷ Mormîntul era plasat în secțiunea A, caroul 30, peste zidul absidat. Construcția mormîntului era de tipul celor cu țiglă în dublă pantă (patru țigle mari sprijinite în părți de plăci de șist). Scheletul, de adult, brațele de-a lungul trupului, orientat cu capul la vest; nivel de zacere — 0,96. La nivelul pieptului s-a găsit o monedă de la Septimius Severus și o a doua, din groapă, de la Honorius (395—408). Vezi fig. 6 a.b.

⁸ Cum rezultă din profilele adiacente, el se întîlnește pe aproape întreaga suprafață, o prezentare a lui fiind practic inutilă. Mai sugestivă ni se pare situația în care el apare direct sub stratul vegetal, prin simpla nivelare a dărîmăturilor lui N III, dînd impresia că ar fi ultimul nivel, așa cum se întîmplă pe profilul de est al secțiunii B, carourile 1—3, ca și în vestul secțiunii A pînă aproximativ în dreptul caroului 15.

⁹ În cele mai multe cazuri podelele sînt rezultatul unei simple bătătoriri a pămîntului. Semnalăm însă podelele din lut curat și consistent care apar în secțiunea A în dreptul carourilor 7—8, 22—27 și eventual 36—37 pe profilul de nord, iar pe cel de sud în dreptul carourilor 19—20, 27—34, 41—44. În secțiunea B asemenea podele nu apar. Dintre zidurile reutilizate în acest moment, semnalăm în secțiunea A, pe profilul de nord, pe cele din carourile 4, 7, 13, 20—21, 23—25, 34, 35 și 42—43 iar pe cel de sud din carourile 4, 7, 13, 25—26, 29 dacă nu cumva acesta este chiar construit în acest moment, 33, 34, 40 și 41. În secțiunea B, N II folosește ziduri mai vechi în carourile 1, 6—8, 9, 11, 21, 24 și 31 pe profilul de vest și probabil din carourile 1 și 4, sigur din 9, 21, 24 și din nou probabil 31 pe cel de est. Desigur, certitudinea oferită de

anume construcții s-au efectuat în acest moment, este însă clar că reutilizarea vechilor ziduri nu implică și respectarea funcționalității acestora. Exemplificînd, putem arăta că zidurile marelui edificiu din N IV sînt parțial acoperite de podelele nivelului II, ceea ce nu lasă nici o

Fig 6 a. Capacul de țigle al mormintului tirziu

îndoială asupra dezafectării marelui edificiu, zidurile rămase în picioare fiind utilizate poate pentru simple construcții particulare, care vor fi respectat probabil rețeaua stradală¹⁰. Toate aceste caracteristici ne fac să considerăm acest nivel ca o verigă între N III, în care o intensă

unul din profile se poate transfera și asupra celuilalt, cu toate acestea am socotit mai prudent să prezentăm pe secțiuni fiecare profil în parte pentru a evita orice erori la începutul acestei atât de complexe săpături.

¹⁰ În imposibilitatea de a ne continua secțiunea și în străzi, ele fiind deja degajate, ne mulțumim a postula acest lucru pentru simplul motiv că utilizarea aproape certă a zidurilor de la extremitățile nordică și sudică ale secțiunii B implică, dacă nu ne înșelăm, și respectarea unui spațiu de circulație indiferent ce formă va fi avut el la momentul nivelului II.

Fig. 6 b. Mormintul tirziu

viață urbană este din plin atestată și N I, acela al unei cetăți în plin proces de decădere, și că deci germeii acestui proces trebuiesc căutați în însăși perioada reprezentată de ceea ce convențional numim N II.

Datarea acestui nivel, așa cum s-a înțeles de altfel din cele de mai sus, în care ceramica — în întregime de factură romano-bizantină — nu ne este de vreun folos, cel puțin pentru moment, rămâne a fi indicată de ultima monedă din nivelul anterior N III și anume 592/593 e.n., ceea ce-i asigură fixarea lui în primele decenii ale secolului VII e.n. Cît privește sfârșitul acestui nivel, el nu pare a fi fost distrus violent, judecînd după lipsa urmelor de incendiu, ceea ce nu exclude însă ideia unui atac, fie el oricît de puțin grav.

Nivelul al III-lea este, așa cum s-a mai spus, primul de sus în jos în care aspectul de oraș este pe deplin sesizabil. Nu este însă vorba de un moment înouitor în urbanistica histriană ci de o continuare a activității constatate în nivelul anterior (N IV). În directă legătură cu rețeaua stradală, o serie de edificii private își continuă pur și simplu existența prin confecționarea unor noi podele¹¹, altele, cum ar fi marea edificiu de la încrucișarea celor două secțiuni, prin adăugarea unor noi ziduri care, atît cît reiese din secțiunea noastră, par să mărească chiar proporțiile acestuia¹². Dacă la acestea adăugăm că pe nivelul în discuție s-a găsit o parte din decorația arhitectonică a edificiului, cum ar fi cele două cornișe de marmură, se poate trage concluzia că marea clădire a continuat să funcționeze și în perioada marcată de acest moment, chiar dacă în interiorul ei, vechilor pavaje din dale de piatră li se suprapun acum simple podele de lut¹³. Elementele sînt încă prea contradictorii, după cum rezultă din cele de pînă acum, pentru o definire a perioadei pe care o discutăm, dar în așteptarea deslușirilor pe care ni le va oferi desigur săpătura în suprafață ne mulțumim să menționăm că materialul numismatic indică termenul

¹¹ Dacă despre părțile din secțiune efectuate în acest an (S.A. carourile 31—44 și S.B. carourile 19—31) săpătura s-a oprit exact pe acest nivel, din motive independente de voința noastră, ceea ce ne împiedică să precizăm data de construcție a celor mai multe clădiri, în schimb se poate afirma cu certitudine că în secțiunea A, s-au adosat unor ziduri concepute la momentul nivelului IV podele de lut surprinse în carourile 2—4, 6—8, 10—11, iar secțiunea B din carourile 1, 4—8, 9—11.

¹² Desigur, este încă dificilă o precizare a formei pe care o va fi avut marea clădire la momentul nivelului III. Este încă incert dacă zidul care se adosează marelui clădiri în secțiunea B, la sud, începînd din caroul 11, reprezintă o anexă a acesteia sau pur și simplu o clădire adosată. În schimb, se poate afirma cu certitudine că zidurile din secțiunea A, carourile 23—25, pe profilul de nord reprezintă o extindere spre nord a edificiului căreia, așa cum s-a înțeles, nu-i putem preciza în același timp limitele. În general pentru construcțiile acestui moment, acolo unde a fost posibilă precizarea datei de construcție, indiferent desigur de funcționalitatea lor cf. fig. 1.

¹³ Situația se poate constata pe întreaga suprafață a edificiului, adică în secțiunea A între caroul 19 și, în raport cu limita spre est a edificiului — eventual pînă la zidul absidat —, caroul 30, iar în secțiunea B între carourile 12—13, mai la nord acest nivel, ca și N IV, fiind distruse de o groapă de demantelare mai tîrzie.

Fig. 7 a. Cornișe de marmură din marele edificiu

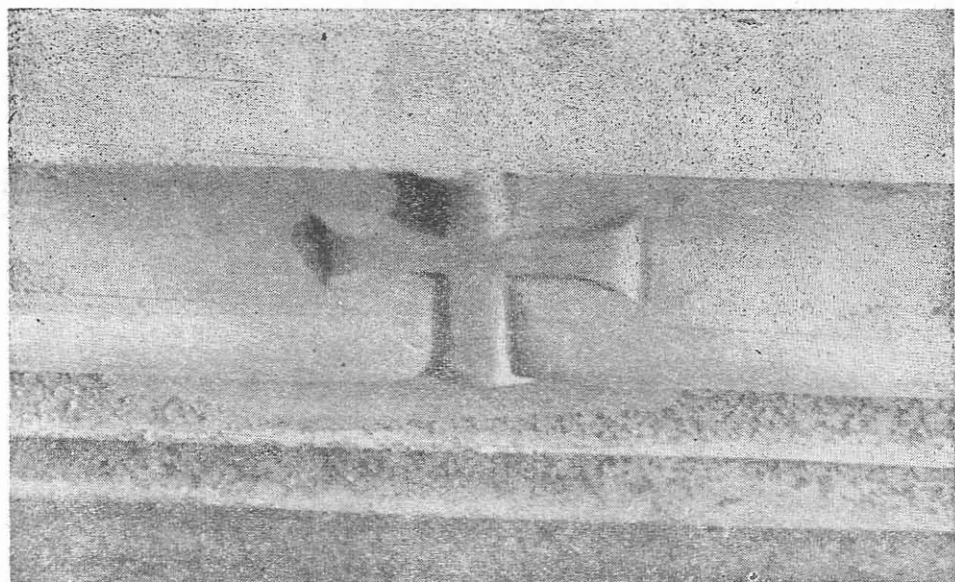

Fig. 7 b. Detaliu de cornișă

de început al acestui nivel în a doua jumătate a secolului VI e.n., sigur din 565/566 e.n. dacă nu chiar din 561/562 e.n. pînă după 592/593 e.n., deci pînă spre sfîrșitul aceluiași secol¹⁴. Fără a încerca să sugerăm și conexiunile istorice care s-a putea încerca pe aceste date se cuvine totuși să adăugăm că nivelul și-a încetat existența brusc, prin incendiu, dovadă numeroasele urme de arsură surprinse imediat peste acest nivel.

Direct legat de nivelul descris mai sus se arată a fi N IV, în sensul că N III reprezintă, cum s-a înțeles, o continuare organică a perioadei imediat precedente. Nivelul al IV-lea prezintă așadar o deosebită importanță nu numai pentru că de înțelegerea lui depinde și aceea a nivelului suprapus, ci pentru că el însuși reprezintă un moment crucial în viața și deci urbanistica vechii cetăți. Față de nivelul precedent din punct de vedere cronologic, N V, nici o construcție nu-și mai continuă existența, inclusiv basilica civilă din vestul secțiunii A, cunoscută din săpăturile antebelice, chiar dacă aici rămîn încă unele semne de întrebare¹⁵. În general de altfel înspre vest, acolo unde în perioada romană timpurie fusese centrul orașului, apar o serie de construcții particulare din ziduri și șist legate cu pămînt, cu o orientare care lasă să se înțeleagă că în acest moment se definește o nouă epocă în topografia și urbanistica cetății, chiar dacă nivelul actual vizibil al străzilor pare să aparțină unei perioade mai timpurii¹⁶. În schimb, spre est se construiesc acum o serie de edificii de mari proporții, unele chiar publice, și observația devine cu atît mai pregnantă dacă ne gîn-

¹⁴ Materialul numismatic util pentru datarea acestui nivel se prezintă astfel: 1. O monedă de la Iustinian (561/562 e.n.) găsită în secțiunea B, caroul 13, la -1,05, deci practic în dărîmătura lui N IV, dacă nu cumva este vorba totuși de umplutura de peste pavaj care aparține lui N III. 2. O monedă de la Iustin II și Sofia (565/566 e.n.) găsită în secțiunea A, caroul 26, la -0,72. 3. O altă monedă de la Iustin II și Sofia (570/571 e.n.) găsită tot în secțiunea A, caroul 27, la -0,88, chiar pe nivel. 4. O a treia monedă, de la Iustin II și Sofia (577/578 e.n.), găsită în secțiunea A, caroul 2, în dărîmătura de pe N III. 5. O monedă de la Mauricius Tiberius (586/587 e.n.) găsită în secțiunea A, caroul 11, la -0,60. 6. O a doua monedă de la Mauricius Tiberius (589/590 e.n.), în secțiunea B, caroul 31; la -0,42, în dărîmătura lui N III. 7. În fine, o altă monedă tot de la Mauricius Tiberius (592/593 e.n.) găsită în secțiunea A, caroul 8, la -0,55, cu precizarea că ea a fost găsită sub N. II.

¹⁵ Cum rezultă din situația surprinsă în capătul de vest al secțiunii A, N IV pare să căpăciască zidul basilicii, chiar dacă o certitudine în acest sens este exclusă dat fiind faptul că legăturile au fost definitiv rupte. De menționat doar că înălțimea actuală a zidului basilicii nu coincide cu cea identificată inițial în săpătură și conservată ca atare de consolidarea efectuată în anii din urmă, ceea ce ar confirma că N IV a putut ignora traseul basilicii. La aceasta adăugăm argumentul sugerat nouă de A. Petre, după care existența unui zid tîrziu, situat de-a lungul laturei de sud al acestei basilici și care se află la o distanță mai mică de un metru față de cel al basilicii, ar confirma odată în plus că zidul basilicii nu mai era cunoscut, altminteri el ar fi putut fi utilizat pentru însăși această construcție tîrzie.

¹⁶ Lucrul rezultă cu claritate din situațiile de la capetele de nord și de sud ale secțiunii B, ceea ce revine la a postula existența unui alt nivel în străzi, care să corespundă nivelului de secol VI e.n. În general de altfel, ar fi posibilă, credem, o cartografiere a tuturor crîmpeiilor vizibile de borduri mai vechi pentru reconstituirea diverselor rețele stradale.

Fig. 8. Pavaj al marelui edificiu

dim la monumentalele construcții descoperite în sectorul Domus, ceea ce indică, dacă ne este permis a o sugera încă de pe acum, o deplasare a centrului orașului spre est. În secțiunile efectuate de noi s-a descoperit un prim mare edificiu care începe la 36 m de la capătul de vest al secțiunii A continuând spre est cca 22 m, spre sud cca 20 m, fără a exclude o prelungire a lui și spre nord¹⁷. Chiar dacă asupra funcției pe care o va fi avut acest edificiu — problemă în legătură cu care zidul absidat de la extremitatea sa estică ar putea aduce desigur un început de lumină, dacă am reușit să și certificăm apartenența sa la

Fig. 9. Zid al basilicii civile suprapus unui zid mai vechi

edificiu — orice ipoteză este încă hazardată, este sigur că el reprezintă una din construcțiile cele mai importante din cetatea romano-bizantină, aceasta judecând nu numai după dimensiuni ci și după calitatea cu totul ieșită din comun a celor două cornișe mai sus menționate, una purtând pe ea semnul crucii, ca și a pavajului de la limita sudică a edificiului¹⁸. Semnalăm cu aceeași ocazie descoperirea unui alt zid,

¹⁷ Limita vestică a acestui mare edificiu este vizibilă în caroul 19 al secțiunii A, în timp ce aceea sudică în caroul 11 al secțiunii B. Prolungirea spre nord este implicată de existența celor două ziduri din carourile 23 și 25 ale secțiunii A, chiar dacă acestea aparțin lui N III. În spre est, absida din caroul 31 al secțiunii A ar putea constitui o limită, cel puțin la momentul nivelului IV, dacă nu cumva zidurile din carourile 35—41, asemănătoare ca structură cu cele ale marelui edificiu, fac parte totuși din aceeași clădire. Este însă limpede că orice încercare de reconstituire a planului acestei construcții este prematură.

¹⁸ Cele două cornișe (fig. 7 a, b) s-au găsit în caroul 20 al secțiunii A, iar pavajul (fig. 8) în carourile 12—13 ale secțiunii B.

de factură asemănătoare cu cel al edificiului mai sus descris, în partea de est a secțiunii A, probabil o altă clădire de mari proporții. Perioada pe care am încercat s-o ilustrăm prin descrierea nivelului IV se caracterizează așadar printr-un mare efort constructiv, însoțit în urbanistica cetății, lucru ușor de înțeles dacă adăugăm că datarea ei este încadrată între începutul secolului VI e.n. mai exact 527 e.n. și mijlocul aceluiași secol, ultima monedă datînd din 543/544 e.n. dacă nu cumva, așa cum s-a arătat mai sus, din 561/562 e.n.¹⁹. Desigur, nu este exclusă o urcare în timp a datei de început a acestui nivel, eventual sfîrșitul secolului V e.n., dar afirmația se întemeiază în special pe analogie și context istoric, argumente pe care — pentru a o spune încă odată — căutăm momentan să le evităm. În aceeași ordine de idei ar mai fi de adăugat că nivelul este distrus violent, urme de arsură fiind identificate aproape în întreaga săpătură, constatare în legătură cu care întreprinderea pe care urmează s-o dăm monedei de la Iustinian din 561/562 e.n. devine decisivă²⁰.

Suprafața din secțiunea A pe care s-au identificat nivelele următoare, anterioare desigur din punct de vedere cronologic, nu ne permite considerații la fel de ample, chiar dacă importanța lor istorică nu poate fi în vreun fel neglijată.

Nivelul V a fost surprins pe întreaga suprafață a săpăturii de la vest de edificiu, adică pe 36 m. În toată această porțiune s-au putut identifica cîteva construcții, de o calitate cu totul inferioară și desigur a unor nivele din lut mai mult sau mai puțin consistent, în general destul de denivelate, toate dovezi ale unei vieți modeste²¹. Nu putem afirma cu certitudine dacă acest nivel se adosa basilicii din capătul de vest al secțiunii A, dar cum această ipoteză este mai plauzibilă decît aceea că ar fi ignorat-o, nu ni se pare imposibil ca basilica să-și fi continuat existența, indiferent cu ce funcție. Pînă acum nu am găsit nici o monedă utilă pentru datarea acestui nivel, dar faptul că el nu poate fi posterior începutului secolului VI e.n., nici anterior celei de-a doua jumătăți a secolului V e.n., judecînd după ultimele monede din N VI, circumscrie datarea lui în a doua jumătate a secolului V e.n., constatare ce s-ar cere verificată cu mare atenție, avînd în vedere că ar fi pentru prima oară cînd un asemenea nivel a fost identificat la Histria. Puternic ars, nivelul în discuție conține, pentru a nu face decît să enunțăm ceea ce va trebui studiat cu multă grijă, o ceramică neunitară în care apar forme ce preced pe cele din secolul VI e.n., altele de tradiție romană timpurie.

¹⁹ Materialul numismatic al acestui nivel: 1. O monedă de la Iustinian (527/538 e.n.), găsită în secțiunea A, caroul 12, la -0,86, în dărîmătura de peste N IV. 2. O a doua monedă de la Iustinian, cu aceeași dată, găsită în secțiunea B, caroul 1, la -0,70, deci în aceeași situație. 3. În fine, o a treia monedă tot de la Iustinian (543/544 e.n.), găsită în secțiunea A, caroul 21, între pavajul N IV și podeaua lui N III.

²⁰ Pentru situația în care s-a găsit această monedă, vezi mai sus nota 14, nr. 1.

Nu mult schimbat se arată a fi aspectul cetății la momentul surprins pe nivelul VI, în sensul că aceleași construcții modeste, aceleași podele, reprezentate uneori de pavaje de piatră, au fost identificate pe întreaga suprafață a secțiunii noastre²². Acest nivel, în care lipsesc formele ceramice care să anunțe secolul VI e.n., se adosa în mod cert basilicii din vestul secțiunii A. Cele cinci monede găsite în acest strat indică o perioadă de timp cuprinsă între al patrulea sfert al secolului IV e.n. și mijlocul secolului V e.n., mai exact între 383/395 e.n. și 420/450 e.n., perioadă de asemenea puțin cunoscută pînă în prezent la Histria²³.

În fine, ultimul nivel, N VII, încă imprecis cunoscut în măsura în care săpătura s-a oprit exact pe el, oferă în schimb certitudinea datării lui în prima jumătate a secolului IV e.n., judecînd după materialul numismatic²⁴, moment în care un zid mai vechi este ras pentru a se înălța peste el zidul basilicii din vestul secțiunii A²⁵. Constatarea este, cum se înțelege, decisivă și dacă ea se va verifica am avea siguranța că basilica a fost construită în secolul IV e.n., ceea ce ar impune o revizuire a cronologiei cartierului oficial. Este cert deci că spre deosebire de nivelele superioare, acesta reprezintă un moment de prosperitate și efort constructiv, chiar dacă spre est nu am mai putut identifica nici un edificiu de proporții mai importante, ceea ce s-ar explica

²¹ Dintre construcții (ziduri din șist legate cu pămînt), putem cita pe cele din carourile 3, 13—14 și eventual 22 ale secțiunii A, iar chiupul, atribuit acestui nivel în măsura în care el deranja un zid din nivelul anterior (N VI), a fost găsit în caroul 16. De subliniat că în ciuda modestiei constructive a acestui nivel, am întîlnit pe aproape întreaga sa întindere, așa cum rezultă și din profile, podele de lut consistent, dovadă a continuării unei tradiții de bună calitate în confecționarea lor, ceea ce pledează pentru conservarea unui aspect oarecum mai îngrijit al cetății într-o perioadă destul de puțin prosperă.

²² De atribuit acestui nivel sînt zidurile din carourile 13—14 și 16, reprezentînd poate o unică clădire, confecționate tot din șist legat cu pămînt, iar ca pavaje din pietriș amestecat cu cioburi, cele din carourile 1, 9, și 17—18.

²³ Materialul numismatic, din fericire destul de abundent, se prezintă după cum urmează: 1. O monedă de la Valentinian II, Theodosius I, Arcadius sau Honorius (383/395 e.n.), găsită în caroul 10, la —2,00, în groapa semnalată pe profilul de nord al secțiunii A. 2. O monedă de la Placidia (425/450 e.n.), găsită în caroul 17, la —1,65, pe pavaj. 3. O monedă probabil de la Theodosius II (425/450 e.n.), găsită în același loc. 4. O monedă de sec. IV spre V e.n., găsită în caroul 8, la —1,75, pe podeaua nivelului pe care-l prezentăm. 5. O altă monedă cu aceiași datare găsită în caroul 2, la —1,60, în groapa vizibilă pe ambele profile care pornește de la același nivel.

²⁴ Pe acest nivel am găsit trei monede utile pentru datare și anume: 1. O monedă de la Maximianus Augustus (295/298 e.n.?), găsită în caroul 7, la —1,75, imediat sub podeaua nivelului VI. 2. O monedă de la Dioclețian (295/296 sau 297/298 e.n.), găsită în caroul 3, la —1,45, pe profilul de nord, în apropierea țăruiului nr. 2. 3. O monedă de la Licinius fiul, (321/324 e.n.) găsită în caroul 10, la —2,05, deci pe nivel. O a patra monedă (sec. IV e.n.), găsită în caroul 2, la —1,80, ar putea să completeze acest tabel dacă am avea într-adevăr certitudinea că acolo unde a fost găsită, groapa aparținînd nivelului VI se terminase.

²⁵ Așa cum rezultă din situația extrem de clară de la capătul de vest al secțiunii A, un zid mai vechi (N VIII sau și mai vechi avînd în vedere faptul că e construit cu mortar), orientat oblic față de cel al basilicii, este ras și acoperit de N VII, moment în care se construiește și basilica (fig. 9).

prin faptul că în secolul IV e.n. centrul oraşului continua să fie în zona din vecinătatea termelor, adică acolo unde, topografic vorbind, era realul centru al oraşului roman de secol II-III e.n.

Fie ea oricât de sumară, această prezentare a avut, sperăm, darul să releve interesul acestei săpături și în special al posibilităților ce se deschid în ipoteza că zona ar fi cercetată în continuare. Restrângându-ne pentru moment la descoperirile din cei doi ani de săpătură, să subliniem că descoperirea marelui edificiu romano-bizantin, a celor două nivele de secol V e.n., ca și precizarea momentului de construcție al basilicii civile de la vest sînt date care ne fac să considerăm încă de pe acum secțiunea deosebit de utilă nu numai pentru a valorifica muzeistic ultimul nivel urbanistic din cetate ci și pentru a cunoaște si alte aspecte din istoria multiseculară a vechii colonii de pe malul lacului Sinoe.

LA STRATIGRAPHIE D'HISTRIA ROMAINE TARDIVE, MISE EN LUMIÈRE PAR LES FOUILLES EFFECTUÉES EN 1969 ET 1970, AU SECTEUR CENTRAL

Résumé

En 1969 on a ouvert un nouveau secteur de fouilles archéologiques dans la cité d'Histria, secteur qui fut nommé, conventionnellement, secteur central, limité à l'ouest par une basilique et par l'édifice commercial (*tabernae*), à l'est par le secteur *Domus*, au nord par la vaste place et au sud par la rue qui va des *thermae* au *Domus*. Au milieu de ce secteur, on a tracé une section est-ouest (A) de 89 m et une section nord-sud (B) de 63 m (en tout, un profil long de 152 m).

Le premier niveau (N I) se trouve immédiatement au-dessous de la couche végétale, étant représenté par ses propres débris ou bien par le nivellement de la couche antérieure (N II). La structure de N I mérite une attention toute spéciale, vu qu'elle éclaire le caractère de l'habitat pendant la dernière phase de l'existence d'Histria. A ce moment (N I), on remploie la majorité des constructions antérieures; le plancher n'avait plus la pureté des planchers antérieurs, étant constitué tout simplement de terre battue. Cependant, quelques constructions circulaires appartiennent également à ce dernier niveau. Pas de traces d'incendie.

N I reflète la décadence de la cité d'Histria. Du point de vue chronologique, N I est (de même que N II) postérieure aux années 592—593 de notre ère, date indiquée par la dernière monnaie trouvée dans N III, ce qui atteste certainement la continuité de la vie d'Histria en plein VIIe siècle.

N II ressemble en général à N I, mais il présente une continuité sur toute l'étendue. Au cours de cette période, on a utilisé les vieux murs, ce qui n'implique pas aussi le respect du rôle des vieux édifices. Les traces d'incendie sont absents là aussi.

Le troisièmes niveau atteste pleinement l'aspect urbain d'Histria. On continue les constructions antérieures, en leur confectionnant de nouveaux planchers, ou bien en leur ajoutant, parfois, de nouveaux murs. Ce niveau a cessé d'exister à la suite d'un incendie. Les données numismatiques indiquent comme point de départ de N III, la seconde moitié du VIe s. de notre ère (565—566).

N IV représente une période de base dans l'urbanisme de la cité. Les constructions antérieures (de N V) cessent d'exister. A l'ouest apparaît une série de constructions privées, à murs de schiste liés par de la terre et ayant une nouvelle orientation — donc une nouvelle étape dans l'urbanisme. A l'est,

on construit une série d'édifices de grandes proportions, comme par exemple le grand édifice saisi dans les deux sections (A, dans la moitié est, et B, dans la moitié sud). En considérant les dimensions, la qualité exceptionnelle des deux corniches effondrées sur NIV (dont l'une porte le symbole de la croix), la résistance des murs à mortier et le grand pavage en dalles, on peut affirmer que nous sommes en présence de l'un des plus importants édifices de l'Histria romano-byzantine. NIV peut être daté entre les années 527 et 543/544 de notre ère (peut-être même 561/562). Le niveau a été violemment détruit, par un incendie.

NV reflète une vie modeste, à édifices simples et à planchers dénivelés. Toutes les observations faites appuient l'hypothèse que la basilique à l'extrémité ouest de la section A a continué son existence pendant cette période. Le niveau présente des traces très accentuées d'incendie. Comme date, nous l'inscrivons dans le seconde moitié du V s.

Il faut souligner que c'est pour la première fois qu'on identifie un pareil niveau (du Ve s.) dans les fouilles d'Histria.

Le VIe niveau, pareil à celui marqué NV, s'adossait certainement à la basilique de l'ouest de la section A. Les monnaies permettent de le dater entre les années 383/395 et 420/450 de notre ère, période très peu connue à Histria.

NVII appartient à la première moitié du IVe s. de notre ère. A ce moment, un mur un peu plus ancien est rasé, pour élever dessus le mur de la basilique dont nous venons de parler, et c'est ce qui indique, pour la construction de la basilique, le IVe s. de notre ère. Ce fait oblige à une révision de toute la chronologie du quartier officiel d'Histria.

Table des figures

- Fig. 1 Histria. Plan secteur central.
- Fig. 2. Section A Profil nord
- Fig. 3. Section A. Profil sud
- Fig. 4. Section B. Profil vest
- Fig. 5. Section B. Profil est
- Fig. 6 a. Couvercle du tombeau tardif.
- Fig. 6 b. Tombeau tardif.
- Fig. 7 a. Corniches en marbre du grand édifice.
- Fig. 7 b. Détail de corniche.
- Fig. 8. Pavage du grand édifice.
- Fig. 9. Le mur de la basilique civile, superposé à un mur plus ancien.

DIE STRATIGRAPHIE VON HISTRIA ZUR SPÄTRÖMISCHEN ZEIT IM LICHT DER 1969 UND 1970 VORGENOMMENEN AUSGRABUNGEN IM MITTLEREN SEKTOR

Zusammenfassung

Im Jahre 1969 wurde in Histria ein neuer Sektor mit Ausgrabungen angeschnitten, den man willkürlich mittleren Sektor benannte. Im Westen wird er von einer Basilika und von dem Handelsgebäude (*tabernae*) begrenzt, im Osten vom Sektor Domus, im Norden vom grossen Markt und im Süden von

der Strasse, die von den *thermae* zum Domus führt. In diesem Sektor haben die Verfasser in der Mitte einen ost-westlichen Schnitt (A) von 89 m und einen nord-südlichen Schnitt (B) von 63 m (insgesamt 152 m Profillänge) angelegt.

Das erste Niveau (N I) liegt unmittelbar unter der Pflanzenschicht und ist entweder durch seinen eigenen Schutt oder durch die Einebnung des vorangehenden Niveaux (N II) vertreten. Die Struktur von N I erweckt besonderes Interesse, denn sie bringt Licht in die Frage der Besiedlung zur Zeit der letzten Phase des Bestehens von Histria. In N I treten die meisten der früher errichteten Bauten von neuem in Gebrauch und die Fussböden sind nicht mehr so rein wie die früheren, denn sie bestehen jetzt aus einfach festgetretener Erde. Zum letzten Niveau gehören aber auch einige Rundbauten. Brandspuren sind nicht vorhanden.

Das erste Niveau widerspiegelt den Verfall von Histria als Stadt. Chronologisch betrachtet ist NI (so wie NII) nach den Jahren 592—593 u.Z. anzusetzen, Datum, das von der letzten Münze aus N III angegeben ist, wodurch das Leben in Histria gut bis ins 7. Jh. hinein belegt wird.

Das zweite Niveau (N II) ähnelt im allgemeinen dem ersten Niveau, ist aber auf seiner ganzen Fläche ununterbrochen. In dieser Zeit kamen die alten Mauern wieder in Gebrauch, ohne aber unbedingt die Gebäude zu ihren ursprünglichen Zwecken zu verwenden. Brandspuren fehlen auch aus diesem Niveau.

Das dritte Niveau belegt das städtische Bild von Histria vollends. Es handelt sich um die weitere Benützung der früher errichteten Bauten, wobei neue Fussböden oder manchmal neue Mauern entstanden. Der Besiedlung in diesem Niveau wurde durch Brand ein Ende gesetzt. Aus numismatischen Angaben ist das Anfangsdatum von N III in der zweiten Hälfte des 6. Jh.u.Z. (565—566 u.Z.) zu entnehmen.

Das vierte Niveau (N IV) ist ein ausschlaggebendes Moment in der Baugeschichte von Histria. Die früher (in NV) errichteten Bauten hören auf zu existieren. Im westlichen Teil erscheint eine Reihe von Wohnungsbauten, deren Mauern aus mit Lehm verbundenem Schiefer errichtet und in einer neuen Richtung angelegt sind — folglich eine neue Phase — und im Osten entstehen grossangelegte Bauten, wie z.B. der grosse Bau, der von beiden Schnitten angeschnitten wurde (A in der Osthälfte und B in der Südhälfte). Nach den Ausmassen zu urteilen, sowie nach der ausserordentlichen Güte zweier auf N IV gestürzter Gesimse (eines davon mit dem Kreuzzeichen) nach der Härte der mit Mörtel verbundenen Mauern und nach der grossen Fliesenpflasterung zu urteilen, kann behauptet werden, dass es sich um eines der grössten römisch-byzantinischen Gebäude in Histria handelt. N IV kann zwischen 527 und 543/544 u.Z. (wenn nicht sogar 561/562 u.Z.) datiert werden. Das Niveau ist gewaltmässig durch Brand zugrunde gegangen.

Das fünfte Niveau (N V) zeugt von bescheidenem Leben, mit schwachen Bauten und unebenen Estrichen. Sämtliche Beobachtungen gestatten die Hypothese, dass die Basilika am Westende des Schnittes auch in dieser Zeit weiterbestand. Das Niveau weist starke Brandspuren auf. Es ist in die zweite Hälfte des 5. Jh. zu datieren.

Es ist erwähnenswert, dass ein derartiges Niveau (5. Jh.) in den Ausgrabungen von Histria zum ersten Mal erkannt wird.

Das sechste Niveau (N VI), das dem fünften ähnlich ist, schliesst zweifellos an die Basilika westlich von Schnitt A. Anhand der Münzen ist eine Datierung zwischen 383/395 und 420/450 u.Z. möglich, eine Zeitspanne, die in Histria im allgemeinen sehr wenig bekannt ist.

Das siebente Niveau (N VII) gehört in die erste Hälfte des 4. Jh.u.Z. Zu dieser Zeit wird eine etwas ältere Mauer abgerissen um darüber die Mauer der hier besprochenen Basilika zu errichten, woraus zu schliessen ist, dass die

Basilika im 4. Jh.u.Z. gebaut wurde. Diese Tatsache würde es erforderlich scheinen lassen, die Chronologie des offiziellen Viertels aus Histria völlig neu zu betrachten.

Verzeichnis der Abbildungen

- Abb. 1. — Histria. Grund des mittleren Sektors
- Abb. 2. — Schnitt A. Nord profil
- Abb. 3. — Schnitt A. Süd profil
- Abb. 4. — Schnitt B. West profil
- Abb. 5. — Schnitt B. Est profil
- Abb. 6 a. — Deckel des späten Grabes
- Abb. 6 b. — Das späte Grab
- Abb. 7 a. — Marmorgesims des grossen Gebäudes
- Abb. 7 b. — Gesims. Detail
- Abb. 8. — Pflasterung im grossen Gebäude
- Abb. 9. — Mauer der Zivilbasilika über einer älteren Mauer